

ROMOWIE

PRZEWODNIK DLA POLICJI

Publikacja przygotowana w ramach projektu „Edukacja antydyskryminacyjna dla przedstawicieli grup zawodowych”, realizowanego przez Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN we współpracy z Fundacją Dialog-Pheniben i Komendą Główną Policji. Program jest wspierany przez Fundację Erinnerung, Verantwortung und Zukunft. Niniejsza publikacja nie stanowi opinii Fundacji EVZ. Za treść publikacji odpowiadają autorzy.

Autorki: Małgorzata Kołaczek
Joanna Talewicz-Kwiatkowska

Współpraca:
Muzeum POLIN: Dagmara Mańka-Wizor, Małgorzata Waszczuk

Policyjny zespół ekspercki: Gerard Bah, Paweł Karnas, Marta Krasuska, Barbara Lorenc-Żelisko, Krzysztof Łaskiewicz, Włodzimierz Sokołowski, Elżbieta Szatanik

Fotografie: s. 9 – Jarosław Praszkievicz
s. 11 – Janusz Helfer – Archiwum Stowarzyszenia Romów w Polsce
s. 15 – Władysław Kwiatkowski
s. 22 – Jarosław Praszkievicz
s. 26 – Patryk Kobierski

Pozostałe zdjęcia: Joanna Talewicz-Kwiatkowska

Projekt graficzny: Mariusz Glejzer

Wydanie I 2018

Wstęp	4
1. Rom – czyli kto?	6
2. Różnorodność Romów w Polsce	9
3. Nomadyzm i osiadłość – co z tego wynika?	11
4. Struktura wewnętrzna	15
5. Kultura	18
6. Tabu	20
7. Stereotypy	22
8. Romofobia/antycyganizm	25
9. Imigranci romscy	26
10. Warto wiedzieć	28
11. Kontakty i przydatne publikacje	31

Polskie społeczeństwo składa się z wielu grup etnicznych, narodowych, religijnych, społecznych, a nasz kraj odwiedza wiele osób z wszystkich zakątków świata: turystów, pielgrzymów, pracowników. Policja chroni wszystkich i służy wszystkim. Zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom i przyjezdnym wymaga podstawowej choćby znajomości ich obyczajowości, zasad religii czy tradycji, tego, co przesądza o tożsamości osoby i społeczności. Dlatego został podjęty wysiłek opracowania krótkich podręczników o grupach wyznaniowych, etnicznych i narodowych dla policjantów i policjantek.

Poszanowanie dla praw i wolności człowieka jest istotą pracy funkcjonariuszy, zmniejsza zagrożenia dla porządku publicznego, zwiększa zaufanie społeczeństwa do Policji i tworzy warunki do współżycia wszystkich grup społecznych.

Działając na podstawie i w granicach prawa, zakreślonych przede wszystkim Ustawą o Policji, szanując godność każdego człowieka, przestrzegając zasad etyki zawodowej – policjanci i policjantki mają świadomość, że mniejszości religijne, etniczne i narodowe częściej bywają celem ataków motywowanych uprzedzeniami, niechęcią, wynikłych z ignorancji. Skuteczna walka z tymi zjawiskami wymaga od funkcjonariuszy wiedzy na temat grup mniejszościowych i współpracy z nimi.

Niniejszy przewodnik powstał jako materiał pomocniczy dla policjantów i pracowników Policji, stykających się w swojej pracy ze społecznością romską, prowadzących czynności służbowe na terenach związanych z tą społecznością lub romskim dziedzictwem kulturowym, a także dla policjantów prowadzących postępowania o przestępstwa z nienawiści (przestępstwa na tle uprzedzeń), w tym motywowane romofobią.

Broszura powstała we współpracy Fundacji Dialog-Pheniben, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN i Policji.

Art. 14 ust. 3

Policjanci w toku wykonywania czynności służbowych mają obowiązek respektowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka.

Ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 roku
(Dz. U. 1990 nr 30, poz. 179, z późn. zm.)

§ 6 *Postępowanie policjanta w kontaktach z ludźmi powinna cechować życzliwość oraz bezstronność wykluczająca uprzedzenia rasowe, narodowościowe, wyznaniowe, polityczne, światopoglądowe lub wynikające z innych przyczyn.*

§ 8 *Wykonując zadania służbowe, policjant powinien dostosowywać swoje zachowanie do sytuacji i cech osób uczestniczących w zdarzeniu, w szczególności wieku, płci, narodowości i wyznania, a także uwzględniać uzasadnione potrzeby tych osób.*

Zasady etyki zawodowej policjanta (Dz. Urz. KGP 2004 nr 1, poz. 3)

1.

Rom – czyli kto?

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury.

2. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

Art. 35 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.

- Romowie urodzeni w Polsce to obywatele RP
- Są odrębni kulturowo, lecz mają te same prawa i obowiązki, co każdy obywatel RP
- Posiadają status mniejszości etnicznej
- Największe skupiska Romów w Polsce znajdują się na Dolnym Śląsku, w Małopolsce i na Śląsku
- Słowo „Rom” pochodzi z języka romskiego i oznacza człowieka, mężczyznę

Różnorodna mniejszość

Romowie to różnorodna zbiorowość, która żyje w diasporze, czyli rozproszeniu, i dzieli się na wiele grup. Mimo że wszędzie stanowią mniejszość, a ich byt w dużej mierze zależy od warunków oferowanych przez państwo, nigdy nie dążyli do stworzenia własnego państwa na określonym terytorium.

Romowie czują się związani z krajami, w których żyją i których są obywatelami. Mimo ogromnego zróżnicowania grupy romskie mają wspólne pochodzenie. **Nigdy jednak nie stanowili jednej, zamkniętej społeczności**, która kierowałaby się prawami i tradycją kulturową, charakterystyczną dla wszystkich Romów.

Romowie czy Cyganie

Romowie są obecni na terytorium Europy od początku XV wieku, dokąd przybyli z Indii. Opuścili je między V a X wiekiem, prawdopodobnie w kilku falach migracyjnych. Romami, czyli społecznościami o określonych kulturach i języku (choć dzielącymi się na wiele grup z wieloma dialektami), stali się dopiero na pograniczu Azji i Europy.

Obecność Romów w Polsce sięga XV wieku.

W Europie aż do końca XVIII wieku snuto różne teorie na temat ich pochodzenia, m.in. że pochodzą od starożytnych Egipcjan. W różnych językach nazwa „Cyganie” na określenie Romów pochodzi m.in. od słowa „Egipcjanie”.

„Cygany” to nazwa nadana przez Europejczyków. Nazwa „Rom” pochodzi zaś z języka romskiego i oznacza człowieka, mężczyznę.

Współcześnie słowo „Cygany”, choć niektórzy Romowie, zwykle w kontaktach z nie-Romami, określają siebie za pomocą tego terminu, budzi negatywne skojarzenia. Stało się bowiem synonimem złodzieja, oszusta, kłamcy. Dlatego też **zaleca się stosowanie określeń „Rom”, „Romowie” w przestrzeni publicznej czy w kontaktach z członkami grup romskich.**

Status i liczebność

Romowie w Polsce to – według nieoficjalnych danych – prawie trzydziestotysięczna społeczność, która zgodnie z Ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6 stycznia 2005 roku posiada status mniejszości etnicznej. W Narodowym Spisie Powszechnym z 2011 roku 16 723 osoby zadeklarowały przynależność do narodowości romskiej¹. Spis dodatkowo wykazał, że Romowie spośród innych grup mniejszościowych są rozmieszczeni na terytorium Polski najbardziej równomiernie².

Największe skupiska społeczności romskiej znajdują się w województwach:

- dolnośląskim
- małopolskim
- śląskim³.

W porównaniu z innymi państwami Europy Środkowo-Wschodniej populacja Romów w Polsce jest stosunkowo niewielka. **Stanowią oni jednak najliczniejszą w Polsce mniejszość etniczną.**

3. *Mniejszością etniczną, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki:*

- 1) *jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;*
- 2) *w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;*
- 3) *dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;*
- 4) *ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;*
- 5) *jej przodkowie zamieszkivali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;*
- 6) *nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.*

4. *Za mniejszości etniczne uznaje się następujące mniejszości:*

- 1) *karaimską;*
- 2) *łemkowską;*
- 3) *romską;*
- 4) *tatarską.*

Art. 2 pkt 3 i 4 Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6 stycznia 2005 roku.

Sytuacja społeczna

Około 80 proc. ankietowanych Romów żyje poniżej progu zagrożenia ubóstwem w swoim kraju. Co trzeci Rom mieszka w budynku bez wody wodociągowej. Co trzecie dziecko romskie mieszka w gospodarstwie domowym, w którym ktoś poszedł spać głodny przynajmniej raz w miesiącu. 50 proc. Romów w wieku 6–24 lat nie uczęszcza do szkoły. Niniejsze sprawozdanie podkreśla niepokojącą, lecz nieuniknioną rzeczywistość: największa mniejszość etniczna w Unii Europejskiej nadal boryka się z niedopuszczalną dyskryminacją i nierównym dostępem do podstawowych usług.

Dane pochodzą z badań w 11 krajach europejskich, przeprowadzonych przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej w 2009 i 2016 roku. Raporty z wyników badań można znaleźć na stronie www.fra.europa.eu.

Romowie w Polsce, podobnie jak w innych krajach Europy, to społeczność zagrożona wykluczeniem społecznym i zmagająca się z dyskryminacją na wielu polach życia społecznego. **Obszarami najbardziej problemowymi są te związane z rynkiem pracy i niskim poziomem wykształcenia.** Wszystko to wpływa na sytuację socjalną niektórych Romów i jest główną barierą rozwoju niektórych społeczności romskich, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i zbiorowym.

Brak wykształcenia, pracy, ograniczony dostęp do usług i dyskryminacja pogłębiają poziom ubóstwa niektórych romskich zbiorowości i generują proces jego dziedziczenia w kolejnych pokoleniach. Wraz z procesem integracji europejskiej i akcesją krajów Europy Środkowo-Wschodniej do Unii Europejskiej **Romowie stali się największą i najbardziej zagrożoną wykluczeniem społecznym mniejszością Europy.**

Różnorodność Romów w Polsce

- Romowie to społeczność bardzo różnorodna, podzielona na wiele grup
- W Polsce mieszkają cztery grupy Romów: Polska Roma, Kełderasze, Lowarzy, Romowie Karpaccy (Romowie górscy, Bergitka Roma)

Powody różnorodności

Romowie nie są społecznością jednorodną zarówno na poziomie europejskim, gdzie żyje kilkaset grup romskich, jak i w poszczególnych krajach. Trudno więc o jednoznaczną odpowiedź na pytanie, kim są Romowie.

Różnorodność Romów ma podłoże historyczne, jest związana z procesami migracji i wpływami zewnętrznymi krajów, które Romowie zamieszkiwali lub zamieszkują.

Wpływy językowe, religijne, sytuacja ekonomiczna zamieszkiwanych krajów czy historia kontaktów wielokulturowych mają istotny wpływ na sytuację i położenie społeczno-kulturowe Romów.

Konsekwencje różnorodności

Wszelkie uogólnienia związane z postrzeganiem Romów jako społeczności jednorodnej są nieuzasadnione. Co więcej, bardzo często powodują etykietowanie Romów. Chodzi tu o klasyfikowanie osób do pewnych grup na podstawie stereotypowych wyobrażeń na ich temat.

Konsekwencją są krzywdzące dla Romów uogólnienia, a co za tym idzie – sprowadzenie dyskusji na ich temat do poziomu problemów społecznych i ekonomicznych. Tymczasem to grupa, która także w tych obszarach jest zróżnicowana. A zatem nie ma nic wspólnego z prawdą powszechną w Polsce twierdzenie, że prawie wszyscy Romowie żyją w ubóstwie i potrzebują pomocy państwa i innych instytucji zewnętrznych.

Grupy romskie w Polsce

Romowie w Polsce dzielą się na cztery podstawowe grupy. Podział ten wynika z odmiennego sposobu życia, tradycji kulturowych i dialektów języka romskiego. Te grupy to:

- **Polska Roma** – najlichnieszka grupa w Polsce, uznawana za ortodoksyjną, jeśli chodzi o stosunek do zasad *Romanipen*, czyli niepisanego prawa zwyczajowego (więcej na ten temat na stronie 20). Członkowie tej grupy uznają zwierzchnictwo *Szero Roma*. Do lat 60. XX wieku prowadzili wędrowny tryb życia. Ich język zawiera wpływy niemieckie, co może świadczyć, że ich przodkowie przybyli do Polski od strony Niemiec. Mieszkają w różnych częściach Polski.
- **Kelderasze i Lowarzy** – do Polski przybyli w latach 70. XIX wieku z Siedmiogrodu i Wołoszczyzny (tereny rumuńskojęzyczne). Podobnie jak Polska Roma są uznawani za grupy ortodoksyjne, jeśli chodzi o stosunek do zasad *Romanipen*. Uznają zwierzchnictwo rady starszych – tzw. *Kris*. Do lat 60. XX wieku prowadzili wędrowny tryb życia. Mieszkają w różnych częściach Polski.
- **Romowie Karpaccy (Romowie górcy, Bergitka Roma)** – na ziemi polskiej przybywali od strony Słowacji i Węgier w okresie od XV do XVII wieku. Nie tworzą jednolitej grupy, podporządkowanej jednej władzy zwierzchniej. W przeciwieństwie do trzech pozostałych grup Romowie Karpaccy od pokoleń są społecznością osiadłą, która utraciła cechy kulturowe charakterystyczne dla Romów o tradycjach wędrownych. Z tego powodu byli izolowani przez członków pozostałych grup. Najczęściej mieszkają na Śląsku, Podhalu, Dolnym Śląsku i w Małopolsce.

3.

Nomadyzm i osiadłość – co z tego wynika?

- Nie wszyscy Romowie w przeszłości prowadzili wędrowny tryb życia
- Obecnie niewielki odsetek Romów na świecie wędruje
- Nomadyzm Romów → sposób na unikanie konfliktów i prześladowań
→ usługowy, oparty na sposobie zarobkowania

Przyczyny wędrowania

Jak twierdzi znany badacz Romów Lech Mróz, Romowie, pojawiając się w Europie, w tym w Polsce, początkowo byli traktowani przychylnie, nie wyróżniali się szczególnie swoim stylem życia od nie-Romów ani nie żyli w gettach czy skupiskach. **Dopiero później, gdy w Europie pojawiły się inne grupy wędrowne, wszyscy nomadzi zaczęli wzbudzać niechęć i wrogość⁴⁵.**

Kojarzenie społeczności romskich z nomadycznym trybem życia ma dwa źródła. Po pierwsze – **nomadyzm Romów jest często określany jako usługowy**. Był oparty na sposobie zarobkowania, czyli na handlu i innych profesjach charakterystycznych dla Romów, takich jak wróżbiarstwo, muzykowanie, kotlarstwo, kowalstwo, tresura zwierząt. Po drugie – **był związany z brakiem akceptacji Romów przez społeczeństwa większościowe, co nie sprzyjało osiedleniu się na stałe**.

Nie wszyscy Romowie prowadzili wędrowny tryb życia, jednak spora ich część w Europie Środkowo-Wschodniej jeszcze do drugiej połowy XX wieku wiodła życie nomadyczne.

Nomadyzm a podziały wśród Romów

Grupy romskie o tradycjach wędrownych wykształciły system norm regulujący życie społeczne, zawierający zakazy i nakazy postępowania. Grupy, które zaprzestały wędrowania wiele wieków temu, zatraciły większość jego elementów. W Polsce taką grupą romską jest Bergitka Roma. W odróżnieniu od Romów o tradycjach wędrownych Romowie z grupy Bergitka nie kształtowali swojej tożsamości w oparciu o *Romanipen* (więcej na ten temat na stronie 20).

Zasady, które są fundamentalne dla Romów o tradycjach wędrownych, nie mają tego samego znaczenia dla Romów górskich. W przeszłości kontakt z Romami z grupy Bergitka był zabroniony pod groźbą skalania, ponieważ uważano ich za nieczystych w sensie rytualnym, ze względu na m.in.:

- **spożywanie mięsa końskiego,**
- **podejrzanie o spożywanie psów,**
- **wykonywanie zakazanych zawodów:** prac porządkowych (np. zamiatanie ulic, praca przy obsłudze toalet publicznych), pracy w szpitalach – ze względu na kontakt z nieczystościami ludzkimi, z dolnymi partiami ciała, zwłokami, a także pracy w policji,
- **strój kobiet** – noszenie spodni, co dla Romów o tradycjach wędrownych jest niezgodne z zasadą czystości i skromności,
- **informowanie organów ścigania** w czasach PRL o miejscach zatrzymywania się taborów Romów wędrownych.

Dystans dzielący grupy romskie w Polsce zmniejsza się. Trudno dokładnie określić początek tego procesu. Nie bez znaczenia w tym kontekście było przymusowe osiedlenie wędrujących Romów. W wielu przypadkach byli zmuszeni zamieszkać w sąsiedztwie Romów osiadłych, dzieląc wspólny status, jako że dla społeczeństwa większościowego byli i są po prostu Cyganami/Romami. Bardzo istotny wpływ na zmniejszenie dystansu między grupami mają również młodzi ludzie, którzy życie wędrowne znają tylko z opowieści. Co więcej, **współcześnie Romowie górcy coraz częściej nawiązują do zasad *Romanipen*, choć nigdy nie obowiązywały one w tej grupie.**

Represje i prześladowania

Należy w tym miejscu dodać, że przestrzeganie norm, w tym obowiązek posługiwania się językiem romskim, było instrumentem ochrony przed asymilacją i prześladowaniami.

Tendencje te sięgają już XVI wieku, kiedy w całej Europie zaczęto wydawać ustawy antycygańskie. Na ich podstawie Romów wypędzano, skazywano na banicję, grożono im śmiercią, polowano na nich czy, jak w Rumunii, uczyniono niewolnikami. Z biegiem czasu represje objęły też próby wykorzenienia języka i kultury, zakaz małżeństw w obrębie grup romskich czy nawet zabieranie dzieci z rodzin romskich i umieszczanie ich w nieromskich rodzinach lub sierocińcach.

Zagłada

Wiek prześladowań miały swoją kulminację podczas II wojny światowej. **W czasie romskiego Holokaustu zginęło przynajmniej 500 tysięcy europejskich Romów, a więc połowa populacji przedwojennej.**

Wielu Romów zabijano wtedy nie tylko w obozach i gettach, lecz także na szlakach wędrowek. **Kilka stuleci przepelnionych represjami i eksterminacją doprowadziło do dużej nieufności romskich społeczności wobec instytucji państwa i organów ścigania.**

PRL i przymusowe osiedlenie

Po wojnie ci Romowie, którzy przetrwali, znaleźli się w Polsce pod wpływami ZSRR. Musieli odnaleźć się w nowej rzeczywistości. Zamierzenia władz polskich w stosunku do ludności romskiej nie odbiegały znacząco od celów polityki wobec tej mniejszości w innych krajach tzw. bloku wschodniego. **Dążono do asymilacji i zatrudnienia Romów w przedsiębiorstwach państwowych.** Podstawową przeszkodą w osiągnięciu tego celu był nomadyczny styl życia części Romów.

Dlatego też w PRL **komunistyczne władze postanowiły ostatecznie położyć kres wędrowaniu Romów.** W 1947 roku powstały pierwsze przymusowe obozy pracy, w których osadzano m.in. wędrownych Romów. 24 maja 1952 roku Prezydium Rządu podjęło uchwałę „W sprawie pomocy ludności cygańskiej przy przechodzeniu na osiadły tryb życia”. We wrześniu tego roku Milicja Obywatelska przeprowadziła tzw. akcję „C”, której celem było zewidencjonowanie Romów wędrownych, wydanie im dokumentów oraz utworzenie dokumentacji fotograficznej i daktyloskopijnej.

Rok 1964 okazał się punktem kulminacyjnym w tym procesie. W związku z relatywnie małymi rezultatami postanowiono zaostrzyć działania mające na celu osiedlenie Romów. **W życie weszło wiele przepisów, które skutecznie uniemożliwiły Romom wędrowanie.** Tych, którzy nie podporządkowali się obowiązującemu prawu, karano na podstawie przepisów o zgromadzeniach (nielegalne przebywanie dużej liczby osób w jednym miejscu), zwalczaniu chorób zakaźnych (zaniedbanie obowiązku szczepień ochronnych), ochronie przeciwpożarowej (palenie ognisk w lesie, brak sprzętu gaśniczego), obowiązku szkolnym (nieposyłanie dzieci do szkół). W tym celu powołano w tym samym roku Międzyresortową Komisję ds. Koordynowania Osiedlania i Produktywizacji Cyganów, która miała czuwać nad wdrażaniem strategii osiedlania. Wiosną tego roku Milicja Obywatelska przeprowadziła kolejną akcję ewidencyjno-kontrolną taborów. **Surowe egzekwowanie tych przepisów, nakładanie na niepokornych Romów kar grzywny, aresztu i konfiskaty mienia oraz wprowadzenie przyspieszonego trybu orzekania sądowego sprawiły, że stopniowo – do końca lat 70. XX wieku – ustał ruch taborów.**

Kiedy wędrownym Romom nakazano się osiedlać, większość z nich została zmuszona do porzucenia jednej z najważniejszych dla nich rzeczy – wędrowania, które zawsze miało charakter usługowy i pozwalało im zarabiać na swoje utrzymanie. Dodatkowo zabroniono prywatnej własności środków produkcji, dlatego też Romowie nie mogli wykonywać swoich tradycyjnych zawodów na własną rękę. **Polityki asymilacyjnej nie odczuli tak silnie Romowie osiadli.**

Romowie o tradycjach wędrownych musieli dopasować się do zasad panujących w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – nie mogli się w żaden sposób wyróżniać. Społeczeństwo wedle założeń władz miało być jednorodne.

Osiedlając Romów, władze PRL nie miały pomysłu na ich przyszłość. Brakowało mieszkań. Nauczyciele i nieromscy rówieśnicy nie byli przygotowani na kontakt z dziećmi odrębnymi kulturowo, które po raz pierwszy trafiły do polskich szkół.

Nieromskich sąsiadów bulwersowało głośne zachowanie Romów, a Romowie doświadczyli szoku kulturowego. Frustrowała ich też bezsilność – brak możliwości przemieszczania się doprowadził doubożenia Romów o tradycjach wędrownych. Nie mogli bowiem, jak przed osiedleniem, zmienić miejsca pobytu, kiedy małał popyt na ich usługi. Rosła więc wzajemna niechęć i wrogość. **Wiele stereotypów i uprzedzeń po obu stronach ma swoje źródło w tamtym okresie.**

Trudna transformacja

Upadek komunizmu skomplikował i tak już trudną sytuację Romów w Polsce. Szczególnie dotyczyło to Romów Karpackich, zatrudnionych jako niewykwalifikowani pracownicy w przedsiębiorstwach państwowych PRL. W efekcie przemian gospodarczych jako pierwsi utracili posady, gdyż nie byli konkurencyjni na rynku pracy. Doprowadziło to do uzależnienia dużej części członków tej grupy od pomocy państwa. **Współcześnie ich sytuację porównuje się do osób ze środowisk popegeerowskich.** Dla Romów o tradycjach wędrownych z kolei był to okres stosunkowo korzystny. Mogli wrócić do pracy na własny rachunek. Mimo wspomnianych pozytywów okres transformacji był dla Romów trudny. **Demokratyzacja życia nie znalazła swojego odzwierciedlenia w nastawieniu społecznym do Romów.** Badania opinii społecznej z tamtego okresu pokazują, że silna niechęć wobec nich utrzymywała się na wysokim poziomie⁶. Badania z lat 90. XX wieku potwierdzają, że Romowie byli najmniej lubianą grupą etniczną w Polsce⁷. **Symbolem eskalacji tych nastrojów były wydarzenia w Mławie w 1991 roku, nazywane pogromem mławskim.** Dochodziło też do innych incydentów w wielu miastach Polski, m.in. w 1993 roku w Kielcach, Krakowie i Zakopanem, w 1994 roku w Dębicy i w 1995 roku w Sandomierzu i Słupsku⁸.

Integracja zamiast asymilacji

Transformacja ustrojowa doprowadziła stopniowo do zastąpienia polityki asymilacji polityką integracji. **Dzięki normom prawnym i pomocy ze strony państwa Romowie stali się pełnoprawnymi członkami i obywatelami społeczeństwa polskiego, nie tracąc przy tym swojej odrębności kulturowo-etnicznej.** Powstało wiele organizacji, instytucji i stowarzyszeń działających na rzecz społeczności romskiej. Stały się one fundamentem, na którym wykształciła się warstwa nowej romskiej inteligencji. **Liderzy tych organizacji aktywnie włączyli się w proces budowania społeczeństwa obywatelskiego i walkę o ochronę praw człowieka.**

4.

Struktura wewnętrzna

- Podstawowym elementem struktury społecznej Romów jest rodzina
- Romowie to społeczność patriarchalna
- Najważniejszy głos w społecznościach romskich należy do osób starszych, bez względu na płeć

Rodzina

Podstawowym elementem tworzącym strukturę społeczną Romów jest **rodzina, która stanowi dla nich najwyższą wartość**. To na jej forum toczy się życie społeczne, ale co najważniejsze – rodzina utrzymuje ciągłość kultury przez edukowanie kolejnych pokoleń na temat istotnych dla grupy wartości. **Ważną funkcję spełniają starsi członkowie rodziny**, którzy kontrolują zachowania społeczne najbliższych, tak by nie odbiegały one od norm przyjętych w grupach romskich.

Rodzinę Romowie definiują jako grupę spokrewnionych osób (rodzice, dzieci – także z poprzednich związków, dziadkowie). Są to osoby silnie z sobą związane. Z kolei inni krewni i ich dzieci są określanymi członkami rodu. Romowie wykazują się dużą solidarnością nie tylko wobec członków swojego rodu, lecz także w stosunku do lokalnych społeczności czy grupy romskiej, do której należą.

Role kobiet i mężczyzn

Romowie to społeczność patriarchalna, dlatego w konserwatywnych rodzinach romskich szczególną wagę przywiązuje się do wychowania dziewczynek. Od najmłodszych lat dziewczynki uczą się, jak zachowywać się w określonych sytuacjach, by w przyszłości mogły godnie wypełniać rolę żony i matki. Kiedy dojrzałość dziewczyny staje się widoczna, powinna ona chodzić odpowiednio i skromnie ubrana (długa spódnica, zakryte ramiona).

Dziewczyna nie powinna wieczorami wychodzić z domu, bowiem takie zachowanie jest źle odbierane. Nie powinna też wychodzić w towarzystwie chłopców. Do ślubu powinna pozostać dziewicą, po ślubie zaś musi być wierna mężowi, dbać o dom i potomstwo, być zaradna i skromna.

W wychowaniu chłopców duży nacisk kładzie się na wpajanie im zasad, jak być głową rodziny i jak ją reprezentować w kontaktach z innymi Romami. Chłopcy od najmłodszych lat uczą się, jak stać na straży tradycyjnych zachowań kobiety i innych mężczyzn. Istotne jest wpajanie zarówno chłopcu, jak i dziewczynce zasad i form okazywania szacunku starszym, ponieważ to starsi są najwyższą w grupowej hierarchii. **Dobrze wychowane dziecko to takie, które zna obyczaje romskie, okazuje szacunek starszym, dba o dobre imię swojej rodziny oraz w sytuacjach koniecznych staje w jej obronie.**

Tradycyjne instytucje romskie

Nad przestrzeganiem zasad czuwają tradycyjne instytucje romskie. Tym samym konflikty, odstępstwa od normy i wszelkie niejasne sytuacje pozostają sprawami wewnętrznymi.

Najwyższym sędzią i zwierzchnikiem Polska Roma jest *Szero Rom*, a u Kełderaszów i Lowarów funkcję tę pełni *Romano Kris*, czyli Rada Starszych.

Szero Rom

Szero Rom (Šero-Rom, Baro-Šero) orzeka o winie bądź niewinności oskarżonego. Jest jedynym, który może nakładać i ściągać skalania. Jest przywódcą i autorytetem dla ortodoksyjnych Romów. Współcześnie zdarzają się sytuacje, w których są podważane autorytet i wola zwierzchnika, na skutek czego spory są rozwiązywane w polskich sądach. To samo dotyczy Lowarów i Kełderaszów w przypadku podważenia decyzji *Romano Kris*.

Wciąż są to dość sporadyczne sytuacje, **bo zgodnie z zasadami *Romanipen* konflikty i spory w grupie Romów należących do Polska Roma, Lowarów czy Kełderaszów są sprawą wewnętrzną.**

Szero Rom jest wybierany spośród przywódców poszczególnych rodów podczas zjazdu głów rodzin romskich, tzw. *Romano Celo*. Zjazdy odbywają się w nieregularnych odstępach czasowych, także wówczas, gdy zaistnieje potrzeba omówienia ważnych dla grupy spraw. **Od ponad 20 lat funkcję *Szero Roma* w Polsce pełni mieszkający w Nowym Dworze Mazowieckim Henryk Kozłowski.**

Kris

Analogiczną do instytucji *Szero Roma* jest dla Lowarów i Kelderaszów **Rada Starszych zwana Kris**. Podobnie jak *Szero Rom*, *Kris* pełni funkcję romskiego sądu, z tym że rola sędziego nie jest jednostkowa. Pełni ją bowiem kilkunastu bądź kilkudziesięciu przywódców rodów, których głos jest równoprawny. Spośród członków Rady Starszych jest wybierany przewodniczący, którego głos jest decydujący w kwestiach spornych.

Kris, podobnie jak *Szero Rom*, podejmuje decyzję o nałożeniu skalania na winnego bądź przesądza o jego niewinności. W kompetencji *Kris* leży również ściąganie skalania. Oprócz wyroków skazujących winnego na wydalenie poza społeczność romską u Kelderaszów stosuje się również grzywnę, której część wypłaca się poszkodowanemu, a część przeznaczana jest na przyjęcie dla uczestników *Kris*.

Wójt

Jest to **członek starszyny, który jest liderem lokalnej społeczności**. Pośredniczy też w kontaktach między tradycyjnymi instytucjami, takimi jak *Szero Rom* i *Kris*, a członkami nieromskiej społeczności.

Osoby starsze

Zarówno w społecznościach Romów o tradycjach wędrownych, jak i Romów o tradycjach osiadłych **ważny głos w społecznościach lokalnych mają osoby starsze: kobiety i mężczyźni**. Uważa się, że posiadają oni doświadczenie i mądrość życiową.

Są wzorem dla ludzi młodych i mają głos wiodący w romskich społecznościach. Z kolei to starszy mężczyzna pełni rolę wójta, czyli lokalnego przywódcy/lidera społeczności romskiej.

Osobom starszym należy się szacunek. Płeć w tym wypadku nie ma znaczenia. Szacunek powinien wyrażać się m.in. w powściągliwości w zabieraniu głosu w towarzystwie starszych (osoba młoda powinna zapytać o zgodę, zanim zabierze głos) oraz w odpowiednim zachowaniu. W grupach o tradycjach wędrownych zachował się zwyczaj całowania w rękę starszych przez młodych (bez względu na płeć). **Zwracając się do starszych, nawet w przypadku braku pokrewieństwa należy mówić „ciociu”, „wujku” i używać przy tym formy „wy”.**

POLSKA ROMA	KEŁDERASZE, LOWARZY	ROMOWIE KARPACCY
Szero Rom	Kris	Wójt
Wójt	Wójt	Osoby starsze
Osoby starsze	Osoby starsze	

Wewnętrzna struktura w grupach romskich.

5.

Kultura

- Powinno mówić się o kulturach, nie kulturze romskiej
- Kultury Romów opierają się na przekazie słownym
- Romowie są społecznością dwujęzyczną. Język romski jest ich pierwszym językiem
- Większość Romów w Polsce deklaruje się jako katolicy
- W Polsce różnice kulturowe występują między Romami Karpackimi (Bergitka Roma, Romami górskimi) a grupami o tradycjach wędrownych: Polska Roma, Lowarami i Kełderaszami
- *Romanipen* to niepisane prawo zwyczajowe – zawiera zbiór norm, najistotniejsze wzorce postępowania i zasady współżycia wewnątrz grup romskich

Przekazy dotyczące kultury Romów często kreują przekonanie, że opisywane zasady są wspólne dla wszystkich grup romskich. Sugerują, że jest to społeczność jednorodna, o niezmiennej tożsamości kulturowej, związanej z obowiązującym systemem norm i wartości podzielanych przez wszystkich członków grupy. **Tymczasem istotne różnice między Romami powodują, że w zasadzie nie można mówić o jednej, modelowej kulturze romskiej, lecz o wielu kulturach społeczności romskich.** To, co jest dla nich wspólne, to fakt, że **są to kultury przekazywane ustnie z pokolenia na pokolenie (niepisane).**

Język

Język romski ze swoimi hinduskimi korzeniami i licznymi dialektami stał się kluczowym elementem strategii Romów, która miała na celu:

- zachowanie tożsamości grupowej w kontaktach z nie-Romami,
- wzmacnianie wewnętrznej spójności i solidarności,
- przekazywanie kodu kulturowego.

Romowie są społecznością dwujęzyczną, przy czym język romski jest językiem pierwszym.

Co więcej, posługiwanie się językiem romskim w społecznościach tradycyjnych jest związane z przestrzeganiem zasad kodeksu *Romanipen* (więcej na ten temat poniżej). Romowie, przebywając z sobą, mówią po romsku, co nie musi oznaczać, że próbują coś ukryć czy mają złe intencje.

Mówią po prostu w swoim ojczystym języku.

Romowie nie ustrzegli się jednak wpływów kulturowych i językowych społeczeństw krajów, do których przybywali i w których się osiedlali.

Różnicowanie społeczności romskich w sferze języka wynika z tego, że Romowie zapożyczali i wciąż zapożyczają słowa z języków krajów zamieszkania. Opisują za ich pomocą nowe zjawiska, wcześniej nienazwane w języku romskim. **Obecnie istnieje od 60 do 80 dialektów języka romskiego.**

Podkreślając istotę różnicowania w sferze języka, należy dodać, że **współcześnie zdarzają się sytuacje, w których Romowie z różnych krajów mają trudności komunikacyjne, nie znając podstaw języka kraju pochodzenia rozmówcy, np. Rom z Polski może mieć trudności w porozumiewaniu się z Romem z Rumunii.** W Polsce Romowie posługują się kilkoma dialektami związanymi z przynależnością do danej grupy i wpływami języków krajów, z których przybyli do Polski. Jednak potrafią się z sobą porozumieć bez większych problemów. Inaczej jest jednak w przypadku np. imigrantów romskich z innych krajów, przebywających w Polsce.

UNESCO w 2015 roku ogłosiło dzień 5 listopada Światowym Dniem Języka Romskiego.

Religia

Religia jest kolejną sferą, w której Romowie stali się odzwierciedleniem otoczenia, w którym żyją. **Zwykle przejmowali religię krajów, w których pozostawali dłuży czas.** Są zatem wśród Romów katolicy, prawosławni, protestanci, muzułmanie. **Większość Romów w Polsce deklaruje się jako katolicy.** Coraz powszechniejszym zjawiskiem w Polsce jest również przynależność Romów do ruchu zielonoświątkowego lub świadków Jehowy.

Romowie w Kościele katolickim mają swojego duchowego patrona. **Papież Jan Paweł II 4 maja 1997 roku w Rzymie dokonał beatyfikacji Zefiryna Giméneza Malla, hiszpańskiego Roma,** który w czasie wojny domowej w Hiszpanii w lipcu 1936 roku stanął w obronie kapłana maltretowanego przez żołnierzy republikańskich. Został wtedy aresztowany i otrzymał propozycję uwolnienia, jeśli sprofanuje różaniec. Zefiryn odmówił jednak i został rozstrzelany 2 sierpnia 1936 roku.

Patronką romską jest też Czarna Sara – Kali Sara, zwana Czarną Madonną, która wedle legendy towarzyszyła Marii Magdalenie, Marii Salome i Marii Jakubowej, uciekającym przed prześladowaniami chrześcijan. Corocznie 24 maja tysiące Romów z całej Europy przybywa na pielgrzymkę do Saintes-Maries-de-la-Mer we Francji, aby uczestniczyć w ceremonii adoracji „świętej Sary”.

Na religię Romów mają także wpływ pozostałości wierzeń indyjskich i pogańskich. **Religia Romów łączy więc w sobie różne elementy.** Przejawia się to przede wszystkim w obrzędowości, np. Romowie w Polsce, deklarujący się jako katolicy, chowają swoich zmarłych w obrządku katolickim, ale jednocześnie wszelkie czynności przedpogrzebowe są związane z wędrówką dusz, nawiązującą do idei reinkarnacji. **Wierzenia te mają też swoje odbicie po pogrzebie, jak np. podczas Święta Zmarłych, kiedy to Romowie, gromadząc się przy grobach, wypijają symboliczny kieliszek wódki (wyłącznie osoby starsze).** Czynności te są związane z rytuałem opartym na wierze i lęku przodków Romów o to, że dusza zmarłego powróci z zaświatów, jeśli będzie jej czegoś brakować. Dlatego trzeba ją napoić.

Romanipen

Zróżnicowanie kulturowe Romów nie dotyczy wyłącznie grup zamieszkujących różne kraje. **Romowie, którzy od pokoleń zamieszkują obszar jednego państwa, nie stanowią grupy jednorodnej pod względem kulturowym.** W Polsce, gdzie żyją cztery grupy Romów, różnice kulturowe występują między Romami Karpackimi (Bergitka Roma, Romami górskimi) a grupami o tradycjach wędrownych: Polska Roma, Lowarami i Kelderaszami.

Trzy ostatnie grupy (Polska Roma, Lowarzy, Kelderasze) kształtowały swoją tożsamość w oparciu o prawo zwyczajowe *Romanipen*, które stanowi zbiór norm i zawiera najistotniejsze wzorce postępowania i zasady współżycia. Jest tradycyjnym prawem moralnym, regulującym zachowania wewnątrz grupy i kontakty ze społecznością nieromską. Powinni go przestrzegać członkowie danej grupy romskiej. ***Romanipen* nie obowiązuje grupy Romów Karpackich i nie wykracza poza wspólnotę romską.**

Jedną z najważniejszych zasad *Romanipen* jest nakaz szacunku dla starszych, zarówno kobiet, jak i mężczyzn, przestrzeganie zasad dotyczących czystości i nieczystości rytualnej, posługiwanie się językiem romskim oraz lojalność wobec Romów.

6.

Tabu

- *Mageripen* to niepisany kodeks czynów zakazanych
- Skalenie może skutkować nawet dożywotnim wykluczeniem ze społeczności romskiej
- Skalenie dotyczy wyłącznie członków danej grupy romskiej

Skalenie

Konsekwencją odstępstwa od zasad *Romanipen* jest skalenie (*mageripen*) osoby, która nie przestrzegała obowiązujących norm postępowania.

Za odstępowanie od tych norm grozi też czasowe lub nawet dożywotnie wykluczenie ze społeczności. Taka osoba nie jest mile widziana jako gość, nie zaprasza się jej do wspólnego stołu, spożywania posiłku, rozmów itd. **To najdotkliwsza kara dla osób mocno związanych ze społecznością romską, bo nie potrafią one funkcjonować poza nią.**

Mageripen to niepisany kodeks czynów zakazanych. **W rozumieniu Romów żyjących zgodnie z zasadami *Romanipen* skalanie rozdziela świat na sfery czyste i sfery nieczyste.** Dotyczy wyłącznie członków danej grupy romskiej.

Czystość/nieczystość

Mówiąc o czystości i nieczystości, należy podkreślić, że ich istotą nie jest brud fizyczny, lecz brud w sensie rytualnym, którego można się pozbyć przez odbycie wyznaczonej kary i powtórne rytualne włączenie w obręb wspólnoty romskiej.

Oprócz niedopuszczalnych czynów, takich jak nieuczciwość wobec innego Roma czy zabójstwo Roma, nieczystość mogą powodować pewne części ciała ludzkiego: jego wydzieliny, plwociny, odchody, a także to, co się od ciała oddzieli, np. włosy, ponieważ istnieje podział ciała na ciało zewnętrzne i wewnętrzne. Dlatego niebezpieczny, bo kalający, jest kontakt z kobietą, która jest w czasie menstruacji lub po porodzie. W związku z tym kalający jest też kontakt z nowo narodzonym dzieckiem przez okres od jednego do trzech tygodni (dzieckiem opiekuje się w tym czasie jedynie matka i kobiety po menopauzie).

Nieczystość obejmuje ciało kobiety od pasa w dół, a także wszystko to, co się z nim styka (obuwie, bielizna, spódnica). Wspomniany podział świata na sfery czyste i nieczyste w sensie rytualnym dotyczy Romów o tradycjach nomadycznych.

Skalanie może być też związane z wykonywaniem zawodów, które są zakazane dlatego, że łamią zasady *Romanipen* i *Mageripen*. **Mowa tu o sprzątanii i pracy w szpitalu (możliwy kontakt z wydzielinami, z dolnymi partiami ciała, ze zwłokami), a także pracy w policji (prawdopodobieństwo prowadzenia śledztwa przeciwko innemu Romowi, a także możliwy kontakt z krwią i ze zwłokami).**

Osoba skalana

Kontakt z osobą skalaną (nazywaną przez Romów z Polska Roma *magerdo*, a u Lowarów i Kelderaszów – *mahrime*) jest niewskazany ze względu na jej właściwości kalające, które mogą dotknąć każdego wchodzącego z nią w interakcję.

Osoba skalana jest separowana czasowo lub dożywotnie (w zależności od czynu, którego się dopuściła) od reszty społeczności romskiej i nie może ukrywać swojego statusu.

Dzieci i osoby starsze są wyłączone z kręgu osób zagrożonych skalaniem (w przypadku kobiet to okres po menopauzie, a dzieci do osiągnięcia dojrzałości).

7.

Stereotypy

- Nie ma osób wolnych od stereotypów
- Stereotypy o Romach utrwalane są przez stosowanie generalizujących skojarzeń w powiedzeniach i przysłowia
- Wielu Romów w ogóle nie zgłasza przypadków naruszenia ich praw

Wybitny badacz Romów Jerzy Ficowski stwierdził, że Romowie są postrzegani na trzy sposoby: **demoniczny, przestępczy i operetkowy**⁹. Takie odbieranie Romów jest związane przede wszystkim z:

- nieznaną ich zasad i kultury,
- przekonaniem o ich skłonnościach do kradzieży,
- postrzeganiem ich jako romantycznych tułaczy i wędrowców, których życiem jest muzyka,
- postrzeganiem ich jako wiecznie obcych i innych, wiecznych imigrantów.

Niektóre elementy wizerunku Romów i ich kultury ukształtowały się kilkaset lat temu – w okresie średniowiecza. Informacje pochodzące z XV-wiecznych kronik miast europejskich tworzą pewien kanon wyobraźniowy, który stał się podstawą budowania stereotypu Roma.

Stereotypy¹⁰, czyli uogólnienia, przypisują określone cechy wszystkim członkom danej grupy. Jest to więc z góry przyjęte, często tendencyjne wyobrażenie o tym, jak ludzie danej narodowości, płci czy zawodu wyglądają lub się zachowują. Stereotypy często są tak głęboko zakorzenione, że ludzie zaczynają je przyjmować bez kwestionowania i konfrontowania ich z rzeczywistością. **Są powszechne, mają społeczny charakter oraz są dziedziczone społecznie i kulturowo (są przekazywane z pokolenia na pokolenie).** Są niezwykle trwałe i odporne na zmianę.

Nie ma osób wolnych od stereotypów. Od każdego z nas zależy jednak, co się stanie z nimi dalej. Edukacja ma tu kluczowe znaczenie, bo świadomość stereotypów zawsze jest początkiem pracy nad nimi.

Najczęstsze stereotypy na temat Romów to:

- **Romowie to wolni i beztroscy wędrowcy** – jeden z niewielu pozytywnych, ale wciąż stereotypów na temat Romów, oparty na przekonaniu o tym, że Romowie to ludzie wolni, wędrujący, beztroscy, spędzający czas na muzykowaniu i tańcu. Lud niedbający o wczoraj i jutro, tylko o dziś. Romowie od lat żyją w państwach jako ich obywatele i mają takie same prawa, obowiązki, a także podobne problemy i troski jak populacja nieromska. Ponadto obecnie jedynie ok. 5 proc. populacji Romów na świecie wędruje. W przeszłości było to ok. 30 proc. A zatem **kojarzenie wszystkich Romów z nomadyzmem jest nieuzasadnione.**
- **Romowie porywają dzieci** – niepoparty faktami osąd, często był używany do dyscyplinowania niegrzecznych i nieposłusznych dzieci. Bardzo łatwo było z inaczej wyglądających i mówiących innym językiem przybyszów uczynić **mityczne zagrożenie – kogoś, kogo można się było bać.**
- **Romowie są leniwi, nie chcą się uczyć** – bez edukacji i przekazywania treści kulturowych i społecznych z pokolenia na pokolenie kultury różnych grup romskich by nie przetrwały. Zwłaszcza że kultury Romów to kultury oparte na przekazie słownym. Fakt, że romskie zróżnicowanie kulturowe, język, tradycje, obyczajowość, zasady i systemy normatywne przetrwały wieki represyjnych i asymilacyjnych polityk najpierw monarchii, a później nowoczesnych państw europejskich, zaprzecza temu, aby Romowie nie chcieli się edukować.

Edukacja zawsze była ogromną wartością w kulturach romskich. Edukacja sformalizowana, instytucjonalna jest obecna w życiu społeczności romskich od stosunkowo niedawna. Powodem tego jest to, że **wyższy status w społeczności romskiej jest związany z wiekiem i płynącą z niego mądrością życiową, nie zaś z poziomem wykształcenia.**

Wpływ na to miała też przeszłość – historia prześladowań i wędrowny tryb życia. Bardzo długo szkoła była jednym z narzędzi władz do asymilowania czy nawet wykorzeniania kultury romskiej. **Okres komunizmu wzmocnił postrzeganie szkoły jako instytucji zagrażającej Romom, a nie takiej, która ma podnieść poziom ich edukacji.** Trafiali wtedy oni głównie do szkół specjalnych lub tzw. cygańskich klas. Dziś głównym problemem jest dyskryminacja, której niektórzy mali Romowie doświadczają w polskiej szkole. Trudności w komunikacji pojawiają się w kontaktach między rodzicami romskimi a personelem szkół (m.in. w tej komunikacji pomagają asystent romski).

Trzeba zaznaczyć jednak, że współcześnie coraz więcej Romów kształci się na wszystkich szczeblach edukacji, co jest symptomem zmian.

- **Romowie są hałaśliwi, nie potrafią się zachować** – duża część kultur europejskich, w tym polska, to kultury powściągliwe. Nie ma w nich żywej gestykulacji i podniesionego tonu głosu. **Są to z kolei typowe cechy kultur ekspresyjnych, do których, obok kultury romskiej, należą również np. kultura włoska czy hiszpańska.** Dodatkowo wrogość i dystans u niektórych nie-Romów budzi też używanie języka romskiego, a nie języka polskiego, w rozmowach między Romami.
- **Romowie nie pracują, tylko kradną i żebrzą, a do tego lubią oszukiwać nie-Romów (Gadziów), a ich kodeks pozwala okradać i krzywdzić nie-Romów** – skłonność do kradzieży czy żebractwa czasami utożsamia się z cechami kulturowymi grup romskich. Twierdzi się nawet, że wynika to z „cygańskiego kodeksu”, który pozwala Romom krzywdzić Gadziów – nie-Romów.

Asystent edukacji romskiej
(pot. asystent romski)

udziela uczniom romskim pomocy w kontaktach ze środowiskiem szkolnym oraz współpracuje z ich rodzicami i ze szkołą. Celem wprowadzenia asystenta romskiego do szkół, w których uczą się dzieci romskie, jest przede wszystkim podwyższenie niskiej frekwencji tych uczniów oraz pomoc w realizacji obowiązków szkolnych. Asystentami romskimi powinni zostać Romowie obdarzeni zaufaniem lokalnych społeczności romskich. Do obowiązków asystenta należy również budowa dobrego kontaktu między rodzicami uczniów a szkołą, informowanie rodziców o przebiegu nauki, a także kontrola frekwencji uczniów i postępów w nauce. Zadaniem asystentów jest zapewnienie dzieciom i uczącej się młodzieży wszechstronnej pomocy w szkole oraz poza nią. W dużej mierze to na nich spoczywa obowiązek współpracy z rodzicami uczniów romskich¹¹.

Program integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014–2020.

Ani jedno, ani drugie twierdzenie nie jest prawdziwe – do kradzieży i żebrania skłania zarówno niektórych Romów, jak i nie-Romów trudna sytuacja społeczna. **Nie jest to jednak zachowanie uwarunkowane kulturowo.** Co więcej, nie ma statystyk potwierdzających wyższy wskaźnik przestępczości wśród Romów w stosunku do nieromskiej społeczności.

- **Romowie są brudni** – podobnie jak w przypadku poprzedniego stereotypu, czasami brak higieny u niektórych członków grup romskich utożsamia się z cechami kulturowymi. Brak higieny, czystości i zadbania, tak jak w przypadku wielu nie-Romów, którzy borykają się z podobnymi problemami, może wynikać z ubóstwa i trudnej sytuacji społeczno-ekonomicznej i nie ma uzasadnienia kulturowego.
- **Romowie nie szanują kobiet, stosują wobec nich przemoc, kobieta ma miejsce podrzędne w tej społeczności** – panuje przekonanie, że kobieta romska jest, zgodnie z tradycjami ortodoksyjnych grup romskich, uciskana, dyskryminowana, wykorzystywana lub traktowana gorzej niż mężczyzna. Za przykład podaje się tu:
 - **porwanie kobiety romskiej przez mężczyznę**, aby zmusić ją do małżeństwa (w tradycyjnych społecznościach romskich niezamężna kobieta romska nie może przebywać z mężczyzną spoza rodziny sam na sam). Jednak współcześnie tzw. porwania są aranżowane często przez samych młodych, aby postawić rodziców przed faktem dokonanym. Zdarzają się jednak incydenty, kiedy to chłopak porwuje dziewczynę bez jej zgody, bowiem po wspólnej nocy poza domem zostaną uznani za małżeństwo. Opisane „porwania” nie zawsze są akceptowane przez starszych Romów. Co więcej, zdarza się, że są wręcz wrogo nastawieni, bo **to zachowanie niezgodne z kulturą Romów, gdzie głos decydujący, także w takich sprawach, mają osoby starsze.**
 - **tradycję aranżowanych przez rodziców małżeństw**, postrzeganych też często jako forma dyskryminacji kobiet romskich. Aranżowanie ślubu młodej dziewczyny kojarzy się często z przymuszaniem jej do małżeństwa ze starszym mężczyzną. Jednak w przypadku społeczności romskich zwykle małżonkowie są w zbliżonym wieku. Tradycja aranżowanych małżeństw nie jest charakterystyczna wyłącznie dla kultur romskich. Jeszcze kilkadziesiąt lat temu był to zwyczaj powszechny w wielu społeczeństwach większościowych Europy.
 - **stosowanie przemocy przez mężczyznę romskiego wobec kobiety, która jest mu w każdym aspekcie podległa.** Przemoc fizyczna nie jest w żadnej mierze warunkowana kulturowo i **w kulturach romskich nie ma przyzwolenia na krzywdzenie innych członków społeczności – zarówno mężczyzn i kobiet, jak i dzieci.** Jeśli jednak dochodzi do łamania prawa kraju, w którym Romowie żyją, np. w przypadku małżeństwa z nieletnią czy przemocy domowej, Romowie podlegają karze jak każdy inny obywatel.

– **Romowie są wiecznymi migrantami** – Romowie są obecni w państwach Europy od niemal siedmiu wieków. Nigdy nie powstał masowy ruch, dążący do powstania państwa romskiego. Większość Romów na świecie jest osiadła i posiada obywatelstwo państwa, w którym żyje. Często Romowie deklarują przywiązanie do swojej ojczyzny i przynależność do narodu państwowego w danym kraju, co nie wyklucza ich przynależności etnicznej i dumy z romskiego pochodzenia. A zatem **polscy Romowie posiadają podwójną narodowość: są Romami i Polakami.**

– **Romowie nie są ofiarami, są sprawcami, czyli: Kowal zawiął, a Cygana powiesili** – badania społeczne i raporty na temat stosunków większość – Romowie pokazują, że nawet w sytuacji, gdy to Rom padnie ofiarą przestępstwa, to pierwsze skojarzenie, które się pojawia, jest związane z tym, że to Rom musiał być sprawcą czynu. **Jeśli okaże się nawet, że był ofiarą, to panuje przekonanie, że musiał zrobić coś, co sprowokowało przestępcę. Takie podejście sprawia, że wielu Romów w ogóle nie zgłasza przypadków naruszenia ich praw.** Szczególnie dotyczy to przestępstw z nienawiści (przestępstw motywowanych uprzedzeniami).

Stereotypy na temat Romów są utrwalane przez:

- powiązanie określenia „Cygany” z nieuczciwością, oszustwem, kłamliwością w słownikach – takie skojarzenia pojawiają się w słownikach języka polskiego od XVI wieku,
- stosowanie stereotypowych skojarzeń w powiedzeniach i przysłowiach,
- powielanie uproszczonych i skrajnych wizerunków medialnych, np. cygański król obwieszony złotem, a z drugiej strony pokazywanie skrajnego ubóstwa w osadach romskich.

8.

Romofobia/antycyganizm

- Romofobia/antycyganizm opiera się na stereotypowym i homogenicznym postrzeganiu Romów
- Mówi się, że antycyganizm w Europie jest „ostatnim akceptowanym rasizmem”
- Istnieją trzy typy antycyganizmu: motywowany religijnie, społecznie i rasowo

Romofobia/antycyganizm opiera się na stereotypowym i homogenicznym postrzeganiu Romów, prowadzącym do uprzedzeń wobec nich zarówno w prywatnej, jak i publicznej sferze. Prowadzi też do neutralizacji i akceptacji przekonania na temat patologicznych cech i zachowań wszystkich członków społeczności romskiej. Aidan McGarry nazywa antycyganizm w Europie „ostatnim akceptowanym rasizmem”.

Trzy typy antycyganizmu (według Wolfganga Wippermanna)¹²:

Motywowany religijnie

Antycyganizm opierający się na pewnych elementach kultury judeochrześcijańskiej, np. na rzekomym pochodzeniu Romów od biblijnego bratobójcy Kaina, na przekazach, jakoby nie przyjęli oni uciekającej do Egiptu Świętej Rodziny czy też wykuli gwoździe, którymi przybito Chrystusa do krzyża. Bardziej rozpowszechnione są podobnej natury oskarżenia o domniemane kontakty Romów z diabłem, dzięki którym mieliby oni posiadać wyjątkowe umiejętności magiczne.

Motywowany społecznie

Antycyganizm zakładający, że powszechne wśród większości grup romskich koczownictwo jest wyłącznie wyrazem ich świadomej woli, nie zaś pochodną określonych warunków ekonomiczno-politycznych. Stereotyp ten implikuje twierdzenie, jakoby Romowie unikali w ten sposób ciężkiej pracy, a przez to stanowili sami w sobie „problem społeczny” lub też „plagę”.

Z zagadnieniem tym wiąże się również stereotyp o skłonności Romów do działań o charakterze przestępczym i do żebractwa oraz przekonanie o powodach braku wykształcenia wielu Romów – unikania obowiązku szkolnego i niechęci do integracji.

Motywowany rasowo

Antycyganizm wywodzący się z powyższych stereotypów natury społecznej, lecz wzbogacający je twierdzeniem, jakoby zarzucane Romom cechy miały charakter dziedziczny i były jednym z wyznaczników „cygańskiej rasy”.

9.

Imigranci romscy

- Romowie rumuńscy, jak wszyscy obywatele państw UE, mają prawo swobodnie podróżować po krajach członkowskich
- Romowie z Rumunii nie mogą skorzystać z Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014–2020, bo nie mają obywatelstwa polskiego

Romowie z Rumunii zaczęli przybywać do Polski zaraz po upadku komunizmu, na początku lat 90. XX wieku. Pierwsze koczowisko rumuńskich Romów powstało we wrocławskim Wilczym Kącie w 1994 roku. Wyburzono je jednak podobnie jak kilka kolejnych.

Po przystąpieniu Polski (w 2004 roku) i Rumunii (w 2007 roku) do struktur Unii Europejskiej Romowie rumuńscy, jak wszyscy obywatele państw UE, mają prawo swobodnie podróżować po krajach członkowskich i przebywać na ich terytorium do trzech miesięcy bez dopełniania formalności. Po tym okresie, zgodnie z Ustawą z dnia 14 lipca 2006 roku o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywatele państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin, **powinni sformalizować swój pobyt**.

Zgodnie z przepisami można to zrobić w przypadku:

- podjęcia pracy,
- podjęcia nauki,
- zawarcia związku małżeńskiego z obywatelem RP,
- posiadania środków do życia,
- posiadania ubezpieczenia zdrowotnego.

Większość imigrantów romskich z Rumunii, często z uwagi na trudną sytuację ekonomiczną, nie może jednak dopełnić tych formalności, przez co pozostaje poza systemem wsparcia państwa polskiego. Ponadto nie mogą oni skorzystać z Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014–2020, bo nie mają obywatelstwa polskiego.

Brak sformalizowania pobytu utrudnia lub uniemożliwia normalne funkcjonowanie w życiu społecznym: znalezienie pracy, mieszkania, dostęp do opieki zdrowotnej.

Imigranci z Rumunii mieszkali przez lata na nielegalnie zajętych terenach we Wrocławiu przy ulicach Kamieńskiego i Paprotnej (koczowisko zostało zlikwidowane w lipcu 2015 roku pod nieobecność mieszkańców, sprawę bada teraz Europejski Trybunał Praw Człowieka). W ostatnich latach wzbudziła medialne zainteresowanie sprawa romskich imigrantów z Rumunii w Gdańsku. Od 2013 roku rozpoczęto sądowy proces eksmisji Romów z koczowiska przy ul. Kamieńskiego. Konieczność uprzątnięcia terenu obozowiska wynikała też z decyzji Inspektora Nadzoru Budowlanego w 2015 roku. W kwietniu 2018 roku zlikwidowano to istniejące od lat koczowisko, a Romowie przeprowadzili się do mieszkań w różnych częściach Wrocławia.

10.

Warto wiedzieć

W społecznościach romskich obowiązuje hierarchia ze względu na płeć (społeczność patriarcalna) i wiek (osoby starsze, bez względu na płeć, cieszą się największym szacunkiem).

Współpracę rozpocznij od kontaktu z osobą starszą (kobietą lub mężczyzną). Najlepiej zapytaj, kto w społeczności lokalnej pełni rolę wójta – lidera.

Wskazane jest, żeby czynności służbowe z kobietą romską wykonywała policjantka.

W przypadku rozmów na tematy intymne lub dotyczące relacji damsko-męskich unikaj obecności osób pochodzenia romskiego przeciwnej płci.

Nie istnieje jedna, jednorodna kultura romska – Romowie są bardzo zróżnicowani. Pamiętaj – warto zapytać, z jakiej grupy Romów pochodzi rozmówca.

Jeśli masz trudności z porozumieniem się, zorientuj się, z którą z grup romskich masz kontakt i poszukaj tłumacza zgodnego z przynależnością grupową. Będzie to jednak dotyczyć raczej imigrantów romskich niż Romów posiadających obywatelstwo polskie.

Szukaj ekspertów, osób ze społeczności romskiej. Jeśli w regionie nie ma organizacji romskiej, szukaj osób związanych z innymi podmiotami – organizacjami czy instytucjami działającymi na rzecz Romów.

Jeśli poszukujesz informacji na temat społeczności romskiej, to dowiedz się, czy w lokalnej szkole pracuje asystent romski. Może udzielić ci informacji np. dotyczących tłumacza i być ważnym kontaktem w sprawach związanych z funkcjonowaniem Romów w środowisku szkolnym.

Ze względu na historyczne doświadczenia instytucjonalnych prześladowań niektórzy Romowie mogą wykazywać nieufność i niechęć do instytucji państwowych i policji.

Romowie, w związku z wiekami prześladowań i eksterminacji, traktują przejawy dyskryminacji czy nawet przestępstw z nienawiści, które są skierowane przeciw nim, jako coś, z czym muszą mierzyć się sami. Nie do końca wierzą w pozytywne zmiany. Dlatego też często przypadków dyskryminacji nigdzie nie zgłaszają.

Porwanie romskie nie zawsze jest przestępstwem rozumianym zgodnie z przepisami polskiego prawodawstwa. Nie wyklucza jednak podjęcia stosownych czynności policyjnych.

Dziecko jest największą wartością w rodzinach romskich. W związku z tym czynności prowadzone wobec dzieci mogą wzbudzać szczególną uwagę i emocje.

Jeśli dla prowadzonego postępowania pochodzenie i etniczność nie mają znaczenia, nie podawaj tej informacji do publicznej wiadomości.

Romowie często posiadają dwa imiona: polskie i romskie. Stąd też nie zawsze imię widniejące w dokumentach jest znane w społeczności romskiej. Warto więc zapytać, czy osoba, z którą rozmawiasz lub o którą pytasz, ma imię romskie, którym się posługuje.

Zachowanie Romów na cmentarzach przy grobach bliskich wynika z ich kultury i obrzędów związanych ze śmiercią – pamiętaj o tym, gdy ktoś zgłasza, że Romowie zakłócają spokój i spożywają alkohol na cmentarzu.

Dzieci romskie, jak wszystkie dzieci w Polsce, są objęte obowiązkiem szkolnym.

Istnieje możliwość, że po zatrzymaniu osoby pochodzenia romskiego do jednostki policji przybędą jego rodzina, znajomi. Takie zachowanie Romów wynika z silnej solidarności grupowej.

Przemoc domowa nie ma nic wspólnego z kulturą Romów i nie jest warunkowana przez żadne normy obowiązujące w kulturach romskich.

Jeśli jesteś na wydarzeniu organizowanym przez Romów, powinieneś/-aś zachowywać się zgodnie z obowiązującymi zasadami (np. w przypadku grup ortodoksyjnych mężczyźni i kobiety siadają przy osobnych stołach lub po przeciwnych stronach stołu).

Przypisy

- ¹ Główny Urząd Statystyczny, *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski*. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, Warszawa 2015, s. 32, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/struktura-narodowo-etniczna-jezykowa-i-wyznaniowa-ludnosci-polski-nsp-2011,22,1.html> [dostęp – 27.05.2018].
- ² Ibidem, s. 48.
- ³ Ibidem, s. 47.
- ⁴ Agencja Praw Podstawowych, *Drugie badanie Unii Europejskiej na temat mniejszości i dyskryminacji. Romowie – wybrane wyniki*, Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, s. 3, fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_pl.pdf [dostęp – 27.05.2018].
- ⁵ L. Mróz, *Dzieje Cyganów-Romów w Rzeczypospolitej, XV-XVIII w.*, Warszawa 2001, s. 19-56.
- ⁶ A. Stefaniak, M. Bilewicz, M. Biniewski, *Uprzedzenia w Polsce*, Warszawa 2015, s. 65-66.
- ⁷ CBOS, *Stosunek Polaków do innych narodowości*, Warszawa 1996, s. 3.
- ⁸ G. Ordak (red.), *Granice solidarności. Romowie w Polsce po roku 1989 roku*, European Roma Right Center, Warszawa 2003, s. 40.
- ⁹ J. Ficowski, *Cyganie w Polsce. Dzieje i obyczaje*, Gdańsk 2000, s. 6.
- ¹⁰ Zob. więcej np. C.N. Macraem, C. Stangor, M. Hewstone, *Stereotypy i uprzedzenia. Najnowsze ujęcie*, Gdańsk 2000.
- ¹¹ *Program integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014-2020*, s. 17, <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/romowie/program-integracji-spol/8303,Program-integracji-spolnosci-romskiej-w-Polsce-na-lata-2014-2020.html> [dostęp – 27.05.2018].
- ¹² J. Selling, M. End, H. Kyuchukov, P. Laskar, B. Templer (red.), *Antiziganism. What's in a Word?*, Cambridge 2015, s. 2-13.

11.

Kontakty i przydatne publikacje

Kontakty Organizacje romskie

Stowarzyszenie Romów w Polsce
ul. Berka Joselewicza 5
tel. 33 842 69 89
stowarzyszenie@romowie.net

Związek Romów Polskich
78-400 Szczecinek
ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 32
tel. 94 372 50 98
rom.ch@pro.onet.pl
zrp.sekretarz@wp.pl

Romskie Stowarzyszenie Oświatowe „Harangos”
Osiedle Teatralne 25 lok. 29
31-947 Kraków, tel. 530 716 180
www.harangos.pl

Centrum Doradztwa i Informacji dla Romów w Polsce
ul. Kopernika 7
95-200 Pabianice, tel. 42 227 45 00

Stowarzyszenie Romów w Krakowie
Osiedle Złotej Jesieni 6
30-001 Kraków
tel. 12 648 98 84

Stowarzyszenie Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej z siedzibą w Gorzowie Wielkopolskim
ul. Łokietka 28 lok. 4a
66-400 Gorzów Wielkopolski
tel. 95 720 14 78
www.terno.com.pl
teatr.terno@gmail.com

Romano Waśt
ul. Twarda 13, 26-600 Radom
tel. 500 235 734, 533 299 989
romanowast13@gmail.com
www.romowieradom.pl/kontakt.html

Fundacja Dialog-Pheniben
Joanna Talewicz-Kwiatkowska
Małgorzata Kołaczek
www.dialogpheniben.pl
biuro@dialogpheniben.pl

Pełnomocnicy wojewodów ds. mniejszości narodowych i etnicznych

Aktualne dane pełnomocników dostępne na: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/mniejszosci/podmioty-odpowiedzialn/pelnomocnicy-wojewodow/6488>, Osoby-odpowiedzialne-za-sprawy-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-w-województwa.html

Asystenci edukacji romskiej

O kontakt do asystenta edukacji romskiej zapytaj w szkole działającej w twoim mieście.

Przydatne publikacje

• Adam Bartosz, *Nie bój się Cygana*, Pogranicze, Sejny 2004 • Rolf Bauerdick, *Cyganie. Spotkania z nielubianym narodem*, W.A.B., Warszawa 2015 • Dialog-Pheniben dostępny na stronie www.dialogpheniben.pl w dziale Kwartalnik • Jolanta Drużyńska, *Ostatni tabor. Jak władza ludowa zakazała Cyganom wędrowania*, Rebis, Poznań 2015 • Jerzy Ficowski, *Cyganie na polskich drogach*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1965 • Małgorzata Figiel-Kuźmińska, Michał Kuźmiński, *Kamiień*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2017 (powieść kryminalna) • Angus Fraser, *Dzieje Cyganów*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2005 • Norbert Mappes-Niediek, *Biedni Romowie, źli Cyganie*, WUJ, Kraków 2014 • Karl-Markus Gauss, *Psozercy ze Svinii*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2005 • Sławomir Kaprański, Marta Martyniak, Joanna Talewicz-Kwiatkowska, *Głosy Pamięci 7. Romowie w KL Auschwitz*, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, Oświęcim 2011 • Sławomir Kaprański, Małgorzata Kołaczek, Joanna Talewicz-Kwiatkowska, *Kierunek przyszłość. 25 lat wolności a Romowie*, WUJ, Kraków 2015 • Małgorzata Kołaczek, *Etniczna mobilizacja Romów a Unia Europejska. Polska, Słowacja, Węgry*, WUJ, Kraków 2014 • Małgorzata Kołaczek, Joanna Talewicz-Kwiatkowska (red.), *Funkcjonowanie poznawcze i językowe dzieci romskich, uczęszczających do szkół podstawowych: specjalnych i masowych – konteksty społeczne*, Stowarzyszenie Romów w Polsce, Oświęcim 2011 • Agnieszka Kowarska, *Polska Roma. Tradycja i nowoczesność*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2005 • Angelika Kuźniak, *Papusza*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2013 • Andrzej Mirga, Lech Mróz, *Cyganie. Odmienność i nietolerancja*, PWN, Warszawa 1994 • Lech Mróz, *Geneza Cyganów i ich kultury*, Wydawnictwo Fundacji Historia pro Futuro, Warszawa 1992 • Lech Mróz, *Od Cyganów do Romów. Z Indii do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2007 • Lech Mróz (red.), *Romowie na rynku pracy*, Stowarzyszenie Romów w Polsce, Oświęcim 2006 • Ewa Nowicka (red.), *Romowie o sobie i dla siebie. Nowe problemy i nowe działania w pięciu krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, Instytut Socjologii UW, Warszawa 2003 • Lidia Ostalowska, *Cygan to Cygan*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2012 (I edycja 2000) • Lidia Ostalowska, *Farby wodne*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2011 • Jan Selling, Markus End, Hristo Kyuchukov, Pia Laskar, Bill Templer (red.), *Antizyganizm. What's in a Word?*, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge 2015 • Przemysław Witkowski, Agnieszka Szczepaniak (red.), *Romowie rumuńscy w Polsce. Przewodnik do pracy ze społecznością*, Stowarzyszenie NOMADA, http://issuu.com/stow.nomada/docs/przewodnik_online • Joanna Talewicz-Kwiatkowska, *Wpływ aktywności finansowej Unii Europejskiej na położenie społeczne Romów w Polsce*, WUJ, Kraków, 2013 • Marcin Zawicki (red.), *Romowie na rynku pracy – problemy i sposoby ich rozwiązywania*, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2007, http://www.msap.uek.krakow.pl/doki/publ/kx_Romowie_nrp2.pdf

PRZEWODNIK DLA POLICJI **ROMOWIE**

Zapewnianie bezpieczeństwa i porządku publicznego nie może naruszać godności żadnego człowieka. Poznanie historii i tradycji mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych jest niezwykle istotne w procesie budowy wzajemnego zaufania Policji i grup mniejszościowych, rozwijania antydyskryminacyjnych kompetencji policjantów i pracowników Policji oraz promowania wartości i postaw równościowych.

Oddany w Państwa ręce materiał jest wynikiem satysfakcjonującej i owocnej współpracy z Muzeum POLIN i Fundacją Dialog-Pheniben. Wyrażam nadzieję, że będzie on dla Państwa przydatny i inspirujący w codziennej służbie i pracy.

gen. insp. dr Jarosław Szymczyk
Komendant Główny Policji

Muzeum POLIN przedstawia historię polskich Żydów i zachęca do wyciągania z niej wniosków – działa na rzecz wzajemnego zrozumienia i szacunku między ludźmi w zróżnicowanym społeczeństwie.

Cieszę się, że już cztery lata możemy w tym dziele współpracować z Komendą Główną Policji. W zorganizowanych przez nas wspólnie szkoleniach, poszerzających wiedzę policjantów i policjantek o grupach mniejszościowych, wzięło udział już ponad 400 osób. Materiał, który oddajemy w Państwa ręce, jest owocem i kontynuacją tej współpracy.

Mam nadzieję, że przybliżenie współczesnej specyfiki społeczności romskiej w Polsce, wraz z interesująco przedstawioną wiedzą na temat jej historii i tradycji, ułatwi Państwu pracę z tą społecznością i pozwoli ją lepiej zrozumieć.

prof. Dariusz Stola
Dyrektor Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN

Bardzo się cieszę ze współpracy Fundacji Dialog-Pheniben z Muzeum POLIN oraz Komendą Główną Policji, której owocem jest broszura przedstawiająca historię, kulturę oraz współczesne społeczno-ekonomiczne aspekty niezwykle zróżnicowanej społeczności romskiej.

Romowie są jedną z grup mniejszościowych w Polsce. Niemniej jednak, mimo kilkusetletniej wspólnej historii wiedza o naszej społeczności opiera się głównie na negatywnych stereotypach. To bez wątpienia wpływa na wzajemne relacje. Tym bardziej że wciąż brakuje rzetelnej edukacji, która mogłaby stanowić alternatywę i wspierać budowanie relacji pomiędzy społeczeństwem większościowym i romską mniejszością.

Mam wielką nadzieję, że projekt ten będzie początkiem owocnej współpracy i wielu jakże potrzebnych edukacyjnych inicjatyw zwracających uwagę na obecność grup mniejszościowych w Polsce.

dr Joanna Talewicz-Kwiatkowska
Prezesa Fundacji Dialog-Pheniben